

KIMITOÖN

Telegrafberget 2

Vård av en fornlämning från historisk tid

2019

FM Jan Fast

Sammandrag

En fotografisk dokumentation och vård av fornlämningen *Telegrafberget 2* på Kimitoön aktualiserades på initiativ av *Hembygdsforskarna i Kimitobygden* igen år 2019.

Fältarbetena utfördes under ett veckoslut den 31.8-1.9.2019 i form av en kurs i arkeologi. I kursen deltog främst ordsbor, sammanlagt ett tiotal personer. Arbetet finansierades med medel beviljade av Hembygdsforskarna i Kimitobygden.

Under vården avlägsnades vegetationen, rötterna och träden innanför den mellersta delen av stensättningen. I syfte att hitta daterande fynd detekterades området omkring stensättningarna. Åtgärderna och fornlämningen fotograferades omsorgsfullt.

Inga daterande föremålsfynd påträffades i samband med vårdarbetet. På basen av ett arkivfynd, en anteckning i en rysk krigsrapport från år 1808 verkar det möjligt att fornlämningen är ett så kallat observationshus som byggts för att övervaka den viktiga sjöfartsleden mellan Kimitoön och fastlandet norr om Telegrafbeget.

Innehåll

Pärm

Sammandrag

Innehåll

Arkiv- och registeruppgifter

Kartutdrag

1.	INLEDNING	1
2.	BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGSOMRÅDET	2
3.	VÅRDARBETET AV STENSÄTTNING II ÅR 2019	3
4.	OBSERVATIONER OCH TOLKNINGAR	5
6.	SAMMANFATTNING	7
	Bildplanscher	9

Bild 1. Pärbild. Amatörarkeologer från Kimitobygdens Hembygdsforskare utför fornlämningsvård av stensättning II på fornlämningen Telegrafberget II. Foto Jan Fast.

Arkiv- och registeruppgifter

Fornlämningens namn:	KIMITOÖN Telegrafberget 2
Fornlämningstyp:	Kallmurad stensättning från historisk tid
Kommun:	Kimitoön
Fornlämningsregisternummer:	1000026515
Inventeringsnummer:	87 (Egentliga Finlands Landskapsmuseum)
Ledare av fältarbeten:	Jan Fast, FM
Utgrävningens finansiering:	Hembygdsforskarna i Kimitobygden
Tidpunkt för fältarbeten:	31.8-1.9.2019
Utgrävd areal:	Ca 10 kvadratmeter
Stad, by, lägenhet:	Kimitoön, Kimito, Telegrafberget
Markägare:	Privat
ETRS-TM35-FIN koordinater:	N: 668 5081 E: 264 004 Z: 57,50 meter över havsytan
Avståndsuppgifter:	7 km norrut från Kimito kyrka
Utgrävningens fynd:	Inga fynd
Tidigare undersökningar:	1886 inventering Volter Högman "Fornminnen upptecknade och delvis undersökta i Kimito och Hiitis skär sommaren 1886" s. 16 - 17. (Museiverket) 2013 inventering Esa Laukkanen "Kemiönsaaren Kemiön arkeologinen inventointi vuosina 2011 ja 2013". Varsinais - Suomen Maakuntamuseo. Kohde 87 Telegrafberget 2 2015 vård och dokumentation Jan Fast
Tidigare fynd:	Inga fynd.
Kartutdrag:	Boplatsen utmärkt en blå pil (s. 3)

Kartutdrag

Karta 1. Kimitoön Telegrafberget 2. Fornlämningen utmärkt på kartan med en blå pil.

1. INLEDNING

De kallmurade stensättningarna på Telegrafberget på Kimitoön nämns första gången av *Volter Högman* i hans inventeringsrapport från år 1886. För en noggrann beskrivning om platsens forskningshistoria och om optiska telegrafer i allmänhet se Jan Fasts rapport av vårdarbetet år 2015 i Museiverkets arkiv.

I samband med inventeringen av Kimito 2011 - 2013 besöktes platsen av arkeolog Esa Laukkanen. År 2015 utfördes för första gången fornminnesvård av stensättningarna.

Fornlämningen har antagits utgöra resterna av manskapsbaracken till en optisk telegraf och härstamma från Krimkrigets tid men inga som helst fynd som skulle kunna belysa fornlämningens datering eller karaktär har påträffats.

Fornminnesvården år 2019 organiserades i form av en kurs i arkeologi. I syfte att hitta daterande fynd detekterades området omkring stensättningarna. Arbetet utfördes under tiden 31.8 - 1.9.2019.

I fältarbetet deltog kursdeltagarna (sammanlagt tio personer). *Hembygdsforskarna i Kimitobygden* stod för samtliga utgrävningskostnader. Som ledare för utgrävningen fungerade undertecknad.

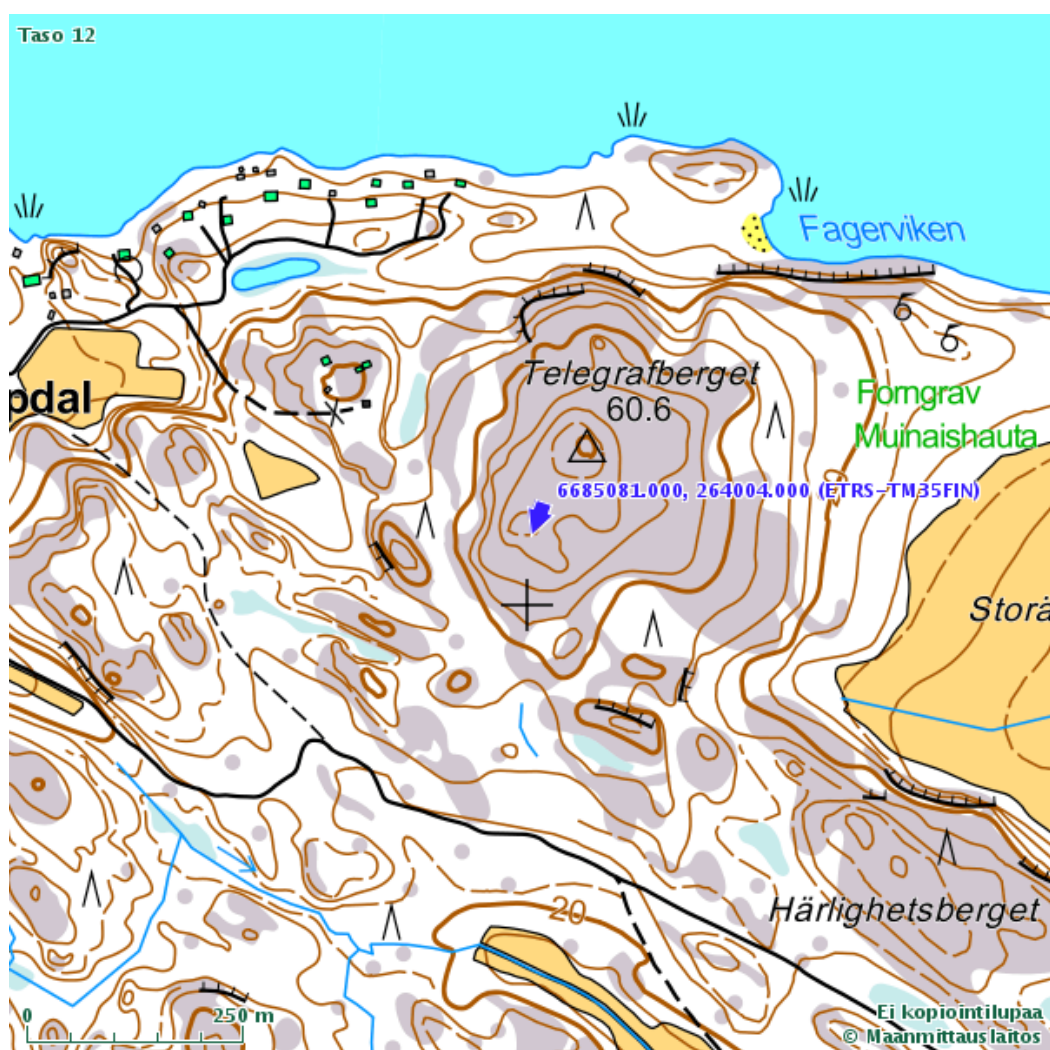
Helsingfors den 12.1.2020.

Jan Fast

FM

2. BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGSOMRÅDET

Stensättningarna på *Telegrafberget* i *Lappdal* på *Kimitoön* är belägna på ett berg med samma namn. Namnet *Lappdal* är gammalt och har varierat något under 1500-talet (1540 *Lappedal*, 1550 *Labbe Dall*, 1552 *Labeledal* och 1581 *Lappedall*). Sannolikt hänvisar den första stavelsen på "flat, öppen eller vid" (Nikander Gabriel 1944, *Kimitobygdens Historia I - Tidsåldrar och öden intill år 1721*, s. 47. Bro). För att göra skillnad med en bronsåldersgrav på samma berg (*Telegrafberget 1*) har dessa kallmurade stenkonstruktioner från historisk tid fått namnet *Telegrafberget 2*.

Karta 2. *Telegrafberget 2*, fornlämningen utmärkt med en blå pil. *Telegrafberget 1*, ett gravröse från bronsåldern utmärkt med en triangel.

Fornlämningen är belägen ca 80 m åt sydväst från bergets högsta punkt (60,6 m), i en liten naturlig försänkning, i den annars av kalberg bestående omgivningen. Strax åt sydväst från dessa kallmurade stenkonstruktioner finns ett område med tegelgrus och sand och som antas ha utgjort grunden för

själva telegrafmasten. Vegetationen består främst av vindtvinnade tallar med inslag av lågvuxen björk. Undervegetationen på undersökningsområdet bestod före vårdarbetets inledande av mycket tjock mossa, buskartad vegetation (en och al) och ris.

Fornlämningens ligger på en höjd av 57,5 meter över havet. Från platsen har man särskilt vidsträckta utsikter åt norr och nordväst. Med stor sannolikhet har man också haft fri sikt åt söder i riktning mot det andra Telegrafberget intill Kimito kyrka.

3. VÅRDARBETET AV STENSÄTTNING II ÅR 2019

Som vårdobjekt år 2019 valdes den mellersta av de tre stensättningarna. Vårdarbetet inleddes med att fotografera fornlämningen före inledandet av arbetet (bild 2).

Bild 2. Den delvis igenvuxna stensättningen II fotograferad från ost före vårdarbetet. Foto Jan Fast.

Efter fotograferingen fälldes några träd vars rötter hotade att skada stensättningen. För att förhindra att buskvegetationen växte upp igen genast efter vården avlägsnades som år 2015 hela rotsystemet (tillsammans med det tjocka torvlagret) som täckte hela den inre delen av den dåligt synliga stensättningen.

Arbetet gjordes för hand och med murslev, borste och spade. Grävorna beordrades att inte flytta på stenar utan endast blotta möjliga stenar som kom fram. Arbetet utfördes med varsam hand för att slutresultatet skulle se så naturligt ut som möjligt. Den grävda jorden sållades genom ett finmaskigt såll och jorden bars bort från fornlämningsområdet. Efter vårdarbetet snyggades området noggrant upp (bild 3 - 5).

I samband med vårdarbetet utfördes också en metalledetektering av stensättningarna och deras näromgivning av den erfarna metalledetektorist Lasse Nyman (SME). Detekteringen gav ett negativt resultat med undantag av några moderna spikar i bergsskrevor och en eventuell granatskärva som hittades innanför stensättning III. Fynden tillvaratogs inte.

Bild 3 - 5. Arbetsbilder från vårdarbetet år 2019 och grävningsmanskapt på paus. Foto Jan Fast.

Vid platsen för den sydligaste stensättningen växte fyra år efter det tidigare vårdarbetet år 2015 endast gräs och en aldunge. Aldungen och en kullfallen tall avlägsnades år 2019. Den ringa vegetationen innanför denna stensättning fyra år efter att vårdarbetet gjorts visade tydligt att de utförda vårdåtgärderna varit lyckade. Efter vårdåtgärderna syns fornlämningen igen bättre i terrängen samtidigt som det omedelbara hotet av förstörelse på grund av fallande träd och växande rötter eliminerats.

4. OBSERVATIONER OCH TOLKNINGAR

Den mellersta stensättningen syntes rätt svagt före vårdåtgärderna. Till formen är den fyrkantig (ca 0,8 x 4 x 2,5m) och byggd av medelstora och stora oregelbundna stenar. Jämfört med stensättning I är de delvis kallmurade väggkonstruktionerna av stensättning II rätt så obetydliga till sin karaktär men konstruktionen har varit fristående från de två övriga stensättningarna (bild 6 – 12). Tyvärr påträffades inte heller år 2019 några fynd som kunde hjälpa till med dateringen av fornlämningen.

Bild 6. Stensättningarna på Telegrafberget fotograferade från nordväst efter att vårdarbetet slutförts år 2019. Stensättning II i mitten av bilden. Foto Jan Fast.

Bild 7 - 8. Den mellersta stensättningen fotograferad från nordväst (t. v.) och sydväst (t. h.) efter att vårdåtgärderna slutförts. Foto Jan Fast.

Bild 9 – 12. Utrymmet mellan stensättningarna I och II efter vårdarbetet (uppe) och mellan stensättningarna II och III (nere). De fristående men delvis nedrasade väggfundamenten syns tydligt efter vårdarbetet. Foto Jan Fast.

Den äldsta anteckningen om optiska telegrafer i sydvästra Finland härstammar från en rysk krigsrapport från den 5 maj år 1808:

"... inloppet till Åbo stängdes medelst batterier, längs hela sydvästra kusten uppfördes observationshus och telegrafer"

Byggandet av optiska telegrafer på linjen St. Petersburg-Hangö inleddes år 1854 och de 42 stationerna på linjen blev färdiga på två månader och år 1855 strax efter Bomarsunds fästnings fall byggdes linjen vidare till Åbo och Nystad. Ännu så sent som under Rysk-Japanska kriget 1877 - 1878 var den optiska telegrafan på Rosala i bruk.

Hypotesen att stensättningarna på Telegrafberget II i Kimito utgör resterna av ett observationshus, eller en byggnad för manskapet som bemannat en optisk telegraf på berget motsägs inte av observationerna från år 2019. Eftersom inga daterande fynd påträffades förblir dock dateringen av konstruktionerna på berget fortfarande oklara. Det är dock fullt möjligt att de kan hänföras till anteckningarna i Krigsrapporten från år 1808.

Även försöken att tolka inskriptionerna på stenhällen i den sydligaste stensättningen var resultatlösa, men enligt en tolkning kunde vara att det handla om bomärken eller ett ryskt namn.

Bild 13. Inskriptionen på stenhällen i den sydligaste stensättningen digitalt förstärkt med rött. Foto Jan Fast.

Fortsatta utgrävningar av fornlämningen är att rekommendera för att få svar på ovannämnda frågor. Den nordligaste stensättningen (stensättning III) är övervuxen och borde röjas i likhet med

stensättningarna i och II. Markägaren förehåller sig positiv till fortsatta vårdarbeten och arkeologiska utgrävningar av platsen.

6. SAMMANFATTNING

En fotografisk dokumentation och fornminnesvård av den delvis igenvuxna mellersta kallmurade stensättningen Telegrafberget 2 på Kimitoön aktualiserades på initiativ av Hembygdsforskarna i Kimitobygden år hösten 2019. De omsorgsfullt planerade fältarbetena utfördes under den 31.8-1.9.2019 i form av en kurs i arkeologi. I syfte att hitta daterande fynd detekterades området omkring stensättningarna. I den välorganiserade och lyckade kursen deltog mest ortsbor, sammanlagt ett tiotal personer.

I samband med vårdåtgärderna av fornlämningen avlägsnades vegetationen, rötterna och träden innanför den mellersta stensättningen. Inga stenar flyttades under arbetet istället utan lämnades liggande där de påträffades. Inga som helst föremålsfynd påträffades i samband med vårdarbetet. På basen av en anteckning i en rysk krigsrapport från år 1808 verkar det möjligt att fornlämningen är ett så kallat observationshus som byggts för att övervaka den viktiga sjöfartsleden mellan Kimitoön och fastlandet norr om Telegrafbeget.

Fornlämningsvård av Stensättning III och kompletterande 3D kartografisk dokumentation av hela fornlämningen (när den frigjorts från vegetation) är att rekommendera i framtiden. Markägaren ställer sig positiv till fortsatta arkeologiska undersökningar av platsen.

Bildplanscher

Bild 14 - 15. Stensättning I, kallmurad väggkonstruktion mot S. Fotograferad från sydost och söder. Foto Jan Fast.

Bild 16. Arbetsbild, stensättning II frigörs från mossa och vegetation. Foto från nordväst. Foto Jan Fast.

Bild 17. Den antagna telegrafmastens plats granskas. Foto från Nordost. Foto Jan Fast.

Bild 18. Telegrafberget II från NNW. Stensättning III i förgrunden, bakom den stensättning II (framför mannen i svart skjorta) och i bakgrunden stensättning I (framför kvinnan i röd skjorta). Foto Jan Fast.

Bild. 19 Telegrafberget II, stensättningarna I-III från N. Foto Jan Fast.